

Виступ

“Організація роботи вчителя біології з обдарованими учнями”

на засіданні “Школи молодого вчителя”

*«Генії не падають з неба,
вони повинні мати можливість
отримати освіту й мати умови
для розвитку»
(Август Бебель)*

(Слайд 2) Саме цим твердженням ми, вчителі, повинні керуватися у своїй роботі. Хочеться, щоб кожна дитина розвивалася всебічно, і якщо в ній «дрімає» якийсь талант, то треба, щоб він розвивався на користь їй та іншим.

(Сл. 3) Ви знаєте, що для обдарованих дітей характерні певні особливості, а це:

- **інтелектуальні здібності:** гарна пам'ять, пізнавальний інтерес, ерудиція, нестандартність мислення, здатність до абстрагування, діалектичне бачення;
- **творчий потенціал:** ініціативність, оригінальність, цілеспрямованість, допитливість, наполегливість, самоаналіз, неординарність підходів.

Де, коли та як шукати обдарованих дітей? Я розпочинаю з 7- го класу, коли починаємо вивчати біологію. **(сл.4)** Свою роботу планую у чотири етапи:

- виявлення обдарованих учнів ;
- створення умов для розкриття їх потенційних можливостей на уроках біології та в позаурочний час;
- індивідуальна підготовка.
- навчання в рамках факультативу, спецкурсу чи профільної групи .

(Сл. 5) З метою виявлення обдарованих учнів я проводжу анкетування, тестування, бесіди з дітьми, їх батьками. Крім того, щоб включити учня до навчально-пізнавальної роботи, зробити його активним учасником процесу, потрібна мотивація. Для учнів 7- 9 класів - через інтерес до предмета; через можливість виявити свої здібності; через емоційний , конкретно-образний матеріал; через сприятливу атмосферу й мету. Для учнів 10-11 класів –це отримання практичних знань; бажання продемонструвати власну індивідуальність; отримання признання; пошуки власного “Я” .

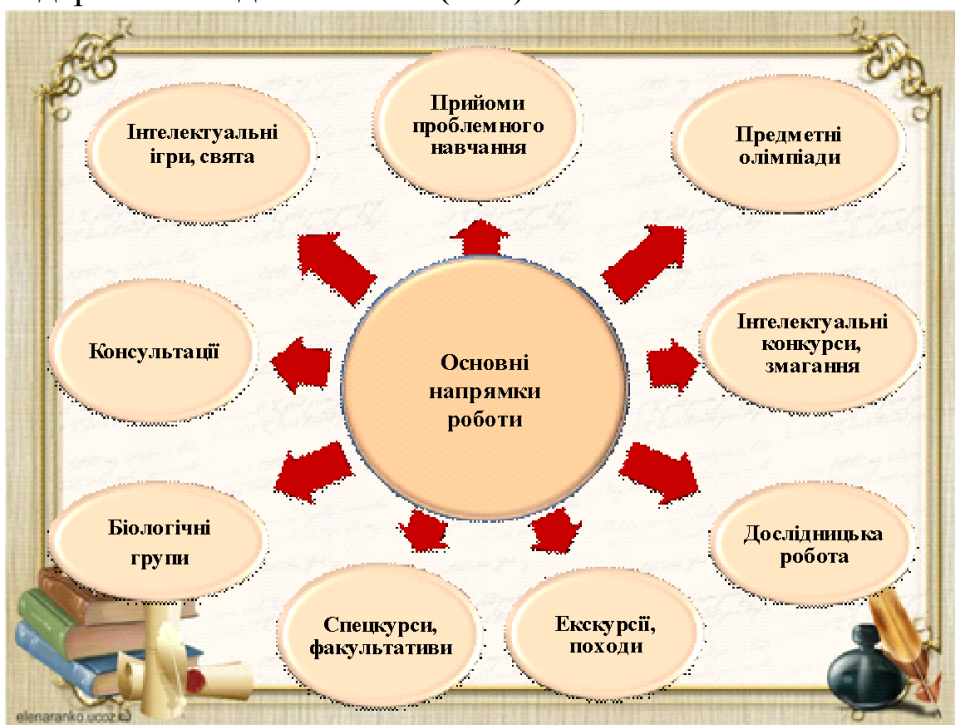
- **(Сл. 6) Системою пошуку обдарованих дітей є:**
  - **Урок** - рівень творчості, нестандартності мислення, пізнавального інтересу.
  - **Результати письмових робіт** - інтелект, ерудиція, логіка, природні задатки.

- **Учнівські олімпіади, конкурси** - інтелектуальні здібності, нестандартність мислення, неординарність підходів.
- **Анкетування, тестування** - лідерські якості, ерудиція, оригінальність, об'єктивність самоаналізу.
- **Бібліотека** - вивчення запитів, інтересів, допитливості.
- **Виховна робота** - рівень активності, ініціативності, свідомості, відповідальності, наявність інших загальнолюдських якостей.

(Сл. 7) Така система пошуку розкриває створення умов для розкриття їх потенційних можливостей на уроках біології та в позаурочний час.

Я вважаю, що однією з найважливіших умов розвитку обдарованості учнів є **формування пізнавального інтересу**, який є підґрунтям для розвитку пізнавальної активності учнів. Тому я і працювала декілька років над проблемою *«Розвиток пізнавальних інтересів учнів на уроках біології і в позакласній роботі на принципах гуманізації та гуманітаризації»* і моїм девізом (сл. 8) є **“Учень - не чаша, яку необхідно наповнити, а факел, який потрібно запалити”** і стараюсь «запалити» їх.

Основними напрямками діяльності в роботі з інтелектуально обдарованими дітьми є: (сл. 9)

На початковій стадії роботи сприяю розвитку в учнів інтересу до біології – пропоную для читання цікаву науково-популярну літературу, дозволяю проводити самим прості досліди, спостереження, користуватись мікроскопом. Підвищити мотивацію та стимулювати навчальну діяльність учнів мені допомагають проблемні ситуації та завдання з певних тем біології. (сл. 10) (Наприклад «Відомий той факт, що від втрати крові після вибивання зуба помер хлопчик. Чи може таке бути? Чому ж кров не завжди згортається?»). Виникає проблемна ситуація, яка сприяє підвищенню пізнавальної активності в засвоєнні знань.

Також використовую нестандартні форми проведення уроків: семінари-дискусії, міжпредметні лекції, брейн-ринги, конференції, конкурси, змагання.

Результативним виявилось включення таких дітей у роботу класу в ролі консультантів на семінарах і заліках, дослідників при вивченні нового матеріалу, при підготовці додаткового матеріалу. Це дозволяє залишити учня в полі зору свого класу, сприяє його подальшому розвитку, систематизує знання, зміцнює його авторитет серед однолітків, привчає до самостійності й відповідальності.

Велику увагу приділяю другому етапу – поурочній роботі. Зазвичай такі учні майже засвоїли шкільну програму свого класу, тому доцільним вважаю пропонувати їм індивідуальну програму, творчі задачі, дослідди.

У роботі з обдарованими дітьми вчителі школи використовують такі форми навчання: індивідуальні, фронтальні, групові. Фронтальні заняття – дискусії, семінари, організаційно-діяльнісні ігри, рольові ігри. Групові заняття – парні, постійні групи із зміною функцій їх учасників, груповий поділ класу з однаковим завданням, з різним завданням. Із загальним звітом кожної групи перед усім класом. Особливою популярністю серед обдарованих дітей користуються дискусійні форми (симпозіуми, дебати, "круглі столи", ділові бесіди типу інтерв'ю, шкільні лекції, семінарські заняття).

Для себе я виділяю такі форми та методи роботи з обдарованими дітьми (сл. 11):

- **проблемні пошукові завдання**, метою яких є свідоме досягнення стану «осаяння», підказок інтуїції тощо. Підбираються проблемні запитання, на які учень у підручнику готової відповіді не знайде. При цьому учню потрібно ще застосувати знання з вивчених раніше розділів. Ще в запитання закладається якась проблемна ситуація, розв'язати яку потрібно неординарним способом;
- **«побудова гіпотез»**- учні висувують власні гіпотези щодо вирішення наукового завдання, роблять свої припущення, що можуть стати темою дослідження;
- **інтерактивне навчання: побудова гіпотез**. Клас поділяється на декілька груп, кожна одержує завдання прочитати текст з підручника і скласти запитання до нього. Ланцюжок «запитання – відповідь» сприяє тому, що відповідь породжує нове запитання. Така методика роботи допомагає дитині формулювати певні умовиводи, висловлювати свої думки, доходити правильних висновків;
- **прийом «Незавершене рішення»** – за його допомогою можна визначити рівень пізнавальної активності. Наприкінці уроку вчитель

пропонує завдання творчого характеру і попереджає, що рішення виявиться досить цікавим і несподіваним. Після обговорення висунутої проблеми учні починають роботу, але не встигають виконати завдання до закінчення уроку. Вчитель, не фіксуючи увагу на тому, що завдання повинно бути завершено, перевіряє його наявність і якість виконання на наступному уроці.

- **«Запитання – відповідь»** - для цього клас поділяється на декілька груп. Кожна група одержує завдання прочитати текст з підручника і скласти запитання до нього. Коли учень замислюється над постановкою запитання, то в його уяві має бути варіант відповіді, це розвиває логічне мислення. Ланцюжок «запитання – відповідь» сприяє тому, що відповідь породжує нове запитання. Така методика роботи допомагає дитині формулювати певні умовиводи, висловлювати свої думки, доходити правильних висновків.
- **«Незавершене рішення»** – за його допомогою можна визначити рівень пізнавальної активності. Наприкінці уроку я пропоную учням виконати завдання творчого характеру і попереджаю, що рішення виявиться досить цікавим і несподіваним. Після обговорення висунутої проблеми учні починають роботу, але не встигають виконати завдання до закінчення уроку. Не фіксуючи увагу на тому, що завдання повинно бути завершено, перевіряю його наявність і якість виконання на наступному уроці.
- **«Мікрофон»** - вчитель задає запитання, а учні, передаючи один одному «мікрофон», відповідають на них. Учні повинні говорити швидко й лаконічно. Можна використовувати як на етапі актуалізації та коригування знань учнів, так і під час узагальнення матеріалу. Ця технологія дозволяє кожному дуже швидко відповісти на поставлені питання, Сприяє розвитку вміння вільно висловлювати власні ідеї, розвиває вміння говорити коротко, але по суті й переконливо.
- **«Мозковий штурм»** - після презентації проблеми та чіткого формулювання проблемного питання (його краще записати на дошці) вчитель пропонує всім висловити ідеї, коментарі, навести фрази чи слова, пов'язані з цією проблемою. Сприяє розвитку уяви та творчості, формує вміння чітко висловлювати свою думку.

(Сл. 12) Обдаровані діти – це перші помічники учителя на уроці. Вони з радістю готують реферати і повідомлення, постійно переглядають телепередачі про рослинний і тваринний світ, читають додаткову літературу. Велику увагу я надаю самостійній роботі учнів з додатковою літературою. Пропоную їм прочитати в періодичних виданнях, енциклопедіях цікаві повідомлення про рослинний і тваринний світ, які допомагають у підготовці і проведенні семінарських занять, конференцій. Але є такі учні, які активність не дуже проявляють. Тут мені допомагають виконання творчих завдань при перевірках знань .

(Сл. 13) Серед методів навчання обдарованих дітей повинні превалювати самостійна робота, пошуковий і дослідницький підходи до засвоєння знань, формування умінь і навичок. Самостійність дитини у середній ланці має частковий характер. У 10-ому та особливо 11-ому класах функціонує уже профільна освіта, тому рівень самостійності зростає: учень уже здатен самостійно знаходити та опрацьовувати літературу, оволодівати технікою експерименту, формулювати й розв'язувати творчі задачі. Обираючи певний профіль навчання, старшокласники далі розвивають свої здібності, виховують себе як особистість і в майбутньому обирають улюблену професію. А роль учителя зростає до якості наставника-консультанта.

Всебічний розвиток обдарувань школярів здійснюється не тільки в ході навчальної діяльності, а й під час проведення позакласних заходів.

(Сл. 14) Біологія – один з найцікавіших і найбагатіших предметів шкільного курсу, з яких можна проводити позакласні заходи, предметний місячник “Краса Землі моєї!”. Тут легко використовувати театральні, ігрові, видовищні, конкурсні елементи, поєднуючи їх з елементами змагання. Це різноманітні **конкурси, вікторини, семінари, предметні дебати, брейн-ринги, презентації, заочні екскурсії.**

Якщо за певний період виявляю учня з оригінальним мисленням, великим обсягом знань, якщо він чи вона показують, що хотіли б продовжувати поглиблювати свої знання з біології, а головне, бажають брати участь в олімпіадах, необхідно починати з ними третій етап. А це – індивідуальна робота. Планую індивідуальні заняття таким чином: приблизно 70% часу приділяю на роз'язання й розбір завдань теоретичних турів, 30 % часу - на виконання практичних завдань.

На індивідуальних заняттях **(сл. 15)** :

- набувається досвід виконання тестових завдань, розв'язування задач підвищеного рівня складності;
- розширюється вміння працювати з додатковою літературою (університетськими підручниками, посібниками, спеціалізованою літературою, матеріалами олімпіад різного рівня);
- формується здатність до творчої співпраці з учителем.

(Сл. 16) Дуже важливою формою роботи з обдарованими учнями є їх участь у предметних олімпіадах з біології. Проводяться вони на **шкільному, районному, обласному і вищих**. Обов'язковою умовою є добровільна умова колегіантів.

Я доцільно підбираю на шкільному етапі олімпіадні завдання, які б не тільки виявляли рівень знань з предмету, а й розвивали б мислення учнів, сприяли баченню біологічних процесів в цілому в усіх проявах життєдіяльності, дозволяли б учню порівнювати, аналізувати і робити самостійні висновки.

На шкільних олімпіадах пізнаються перші зіроньки (сл. 17 - 20).

У період підготовки до олімпіад звертається увага на вміння володіти собою, вміло користуватися здобутими знаннями в умовах конкуренції, стресу. Враховується вміння не тільки приймати перемогу, уникаючи "зіркової хвороби", а й витримувати невдачу, за будь-яких умов поважати однолітків-конкурентів. Важливим аспектом у підготовці олімпійця є виховання порядності, формування переконання: найцінніша перемога – та, що здобута чесно, своїми силами.

Важливу роль у розвитку інтелектуально розвиненої дитини відіграє науково-дослідницька робота, яка є своєрідним стимулом для загартування характеру, сприяє прагненню до нових відкриттів і розширює кругозір.

(Сл. 21) Формами роботи можуть бути факультативи, спецкурси чи профільні групи. Спецкурс або факультатив з біології, який веде професор, доктор біологічних наук ЗНУ Бовт В.Д. за її авторською програмою, забезпечують пошуковий і дослідницький підходи до засвоєних знань, умінь і навичок. Учні вибирають теми наукових робіт, проводять дослідження, готують презентації, захищають свої роботи і стають переможцями III етапу захисту МАН. Правда, я не займаюсь науковими роботами учнів, але допомагаю готувати їх до контрольних робіт. Участь учнів у цій роботі - це один із засобів його самореалізації. Профільне навчання сприяє ефективності впровадження диференційованого навчання, урахуванню індивідуальних особливостей розвитку учнів, реалізації освітніх потреб, нахилів, інтересів, створенню освітньої траєкторії для кожної дитини.

Крім предметних олімпіад, захисту науково-дослідницьких стосовно лінії МАН, використовую інші форми **(сл. 22)**, які допоможуть учням перевірити і свої знання, і можливості. А це - Міжнародний природничий інтерактивний конкурс "КОЛОСОК», інтелектуальна гра «Геліантус», які дають їм можливість розвивати пізнавальний інтерес, читацькі компетентності, дослідницькі та творчі уміння, формувати зацікавленість природознавчою тематикою.

(Сл. 23) Відомий німецький педагог Адольф Вільгельм Дістервег писав: «Учитель повинен йти в ногу з сучасністю, проймається й надихатися силами, що пробудилися в ній.»

Сучасному вчителеві потрібно перебувати в пошуку. Тільки постійне прагнення до саморозвитку приведе до ефективного навчання. Допомагають зробити навчання змістовним і цікавим мультимедійні технології навчання, які сприяють формуванню в учнів навичок через втілення системи взаємозв'язаних елементів форм компетенцій особистості: комунікативної, інформаційної та продуктивної творчої діяльності. Так і я від наукового поєднання демонстраційних дослідів, результатів спостережень над об'єктами природи почала впроваджувати мультимедійні технології (створені презентації з найбільш важливих тем), раджу використовувати біологічні сайти в Інтернеті, що дають можливість розширювати їх кругозір.

Форми і методи роботи, які я використовую, з року в рік дають певні результати. **(Сл. 24 - 27)** Учні не лише є переможці районного, обласного та

державного етапів олімпіад, але й готуються до більш обдуманого вибору майбутньої професії: випускники школи вступають до медичного училища, до медичних та природничих факультетів ВНЗ.

(Сл. 28) Я впевнена, що найбільш ефективною роботою з обдарованими учнями є бажання самої дитини і *систематична індивідуальна робота*, при якій можна використовувати різні педагогічні технології, форми і методи навчання.

Для завершення **(сл. 29-30)** пропоную Вам перелік особистісних і ділових якостей, які ми зустрічаємо в учнів. Відмітьте знаком «+» ті ознаки, які Вам подобаються в учнів, а знаком «-» ті, що не подобаються.

1. *Дисциплінований.*
2. *Встигає нерівно.*
3. *Організований.*
4. *Вибивається із загального темпу.*
5. *Ерудований.*
6. *Дивний у поведінці, незрозумілий.*
7. *Вміє підтримати спільну справу.*
8. *Вискакує на уроках з дивними зауваженнями.*
9. *Стабільно гарно навчається.*
10. *Зайнятий своїми справами (індивідуаліст).*
11. *Швидко, «на льоту» розуміє пояснене.*
12. *Не вміє спілкуватися, конфліктний.*
13. *Спілкується легко, приємний у спілкуванні.*
14. *Інколи тугодум, не може зрозуміти очевидного.*
15. *Ясно, зрозуміло викладає власні думки.*
16. *Не завжди бажає підкоритися більшості чи офіційному керівництву.*

Яких «+» у Вас більше? Якщо парних, то Ви – нестандартний учитель, який уміє виявити, знайти приховану обдарованість.

ПОРАДИ МОЛОДОМУ ВЧИТЕЛЮ (Сл. 31)

1. Учитель не повинен вихвалити кращого учня. Не потрібно вирізняти обдаровану дитину за індивідуальні успіхи, краще заохотити спільні заняття з іншими дітьми .

2. Учителеві не варто приділяти багато уваги навчанню з елементами змагання. Обдарована дитина частіше від інших ставатиме переможцем, що може викликати неприязнь до неї інших учнів .

3. Учитель не повинен робити з обдарованої дитини "вундеркінда". Недоречне акцентування на її винятковості породжує роздратованість, ревності друзів, однокласників. Інша крайність - зловмисне прилюдне приниження унікальних здібностей - звичайно, неприпустима.

4. Учителеві необхідно пам'ятати, що в більшості випадків обдаровані діти погано сприймають суворо регламентовані заняття, що повторюються.

У ч и т е л ю! (Сл. 32)

Будь сонцем, яке випромінює людське тепло!

Будь ґрунтом, збагаченим ферментами людських почуттів!

І сій знання не тільки в пам'яті і свідомості своїх учнів,

а й у думках і серцях!

Ш.Амонашвілі

ТЕСТ

визначення ступеня сформованості творчих здібностей

Для визначення рівня сформованості творчих здібностей потрібно уважно прочитати наведені нижче пункти і проти кожного з них поставити

слово "так", якщо твердження збігається з думкою про себе, або "ні", якщо не збігається.

п/п	Твердження	так	ні
1.	Як правило, я легко пристосовуюсь до людей, ідей і умов.		
2.	Мені подобається розв'язувати типові, стандартні задачі		
3.	Мені здається, що я з більшим бажанням створював би чи конструював нове, ніж поліпшував чи удосконалював старе		
4.	У більшості випадків я дію самостійно, без допомоги та підказок друзів чи старших		
5.	Звичайно я обачливий, коли маю справу з колективом		
6.	Ніколи не намагаюся змінити взаємостосунки з товаришами		
7.	Нерідко я стримувався від висунення ідей, пропозицій, хоча мав їх		
8.	Мені часто вдається знайти нестандартні, оригінальні розв'язки задач		
9.	Мені подобається, коли відбувається швидка зміна різних видів діяльності		
10.	Для мене характерне прагнення реалізувати одночасно кілька ідей, вирішувати разом кілька проблем		
11.	Нерідко я вступаю в суперечку з ровесниками або старшими		
12.	Як правило, я легко згоджуюсь і підкоряюсь колективній думці		
13.	У мене часто виникають оригінальні ідеї		
14.	Мені подобається виконувати роботу за розробленим планом, схемою, інструкцією		
15.	Я завжди охоче поширюю, пропагую нові ідеї		
16.	Я буду виконувати роботу по-новому, хоча знаю, що мене можуть не зрозуміти товариші, старші		
17.	Я звичайно працюю без суттєвих змін, відхилень від рекомендацій, що дають учителі, батьки		
18.	Мені нерідко доводилось виправдовувати свої дії інструкціями, правилами, рекомендаціями, авторитетами		
19.	Мені подобається виконувати завдання дослідницького характеру		
20.	Я завжди відстоюю свою точку зору		

Інструкція з обробки даних анкетування: номери запитань анкети записуються у вигляді двох стовпчиків

У першому стовпчику за кожну відповідь "так" ставиться два бали, у другому 2 бали ставляться за відповідь "ні". Результати додаються. Ступінь сформованості творчих здібностей визначається так:

3	1	11	12
5	2	13	14

8	4	15	17
9	6	16	18
10	7	19	20

Якщо набрано від
40 до 32 балів, то цей рівень дуже високий,
32-26 - високий,
26-12 - середній,
2-6 - низький,
6-0 - дуже низький.

ТЕСТ

"НЕ ПРОГІВ ВУНДЕРКІНДА"

Кожна дитина має свої, лише їй притаманні риси, які розпізнаються в ранньому віці, тому обов'язок батьків - виявити та розвинути приховані здібності та задатки. У цьому може допомогти такий тест.

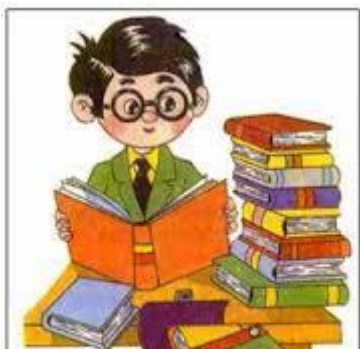
1. Ваша дитина навчилася рано, до шестирічного віку читати:
  - самостійно - **7 балів**;
  - за допомогою когось - **5 балів**.
2. Читає багато книг, причому досить швидко - **2 бали**.
3. Сама або за допомогою когось зацікавилася словниками та енциклопедіями - **2 бали**.
4. Легко навчилася читати, але відчуває труднощі під час читання - **1 бал**.
5. Займається, за звичай, за зачиненими дверима, а друзів має старших за себе - **2 бали**.
6. Розмовляє зі старшими на рівних - **2 бали**.
7. Ставить багато різних каверзних запитань, інколи заганняючи дорослих у глухий кут - **2 бали**.
8. Має готові відповіді навіть на несподівані запитання - **1 бал**.
9. Іноді неуважна, але завжди вміє робити цікаві повідомлення (скажімо, після перегляду кінофільму, телепередачі чи спостереження за чим-небудь) - **2 бали**.
10. Із задоволенням вступає в бесіду про навколишній світ, дає власну оцінку суспільним явищам - **1 бал**.
11. Одноманітні справи (миття посуду, легкі навчальні вправи, які не потребують особливих зусиль) викликають нудьгу - **1 бал**.
12. Чутлива до несправедливості, навіть якщо це не стосується її особисто - **2 бали**.
13. Має багатий словниковий запас і вміло застосовує під час спілкування різні терміни - **2 бали**.

14. Любить складні ігри (шахи та ін.), які вимагають кмітливості - *1 бал.*
15. У ранньому віці цікавиться тим, що вивчають старшокласники - *1 бал.*
16. Любить різні заняття, причому хоче робити все самостійно - *2 бали.*
17. Її цікавить Всесвіт, вона цікавиться питаннями давньої історії - *2 бали.*
18. У школі навчається без особливих зусиль, швидко схоплює матеріал та має власну думку з багатьох питань - *2 бали.*
19. Має розвинуте почуття сприймання музики, образотворчого мистецтва, навколишнього світу і в усьому знаходить гармонію - *2 бали.*

Ось і весь тест вашого "вундеркінда", якщо він таким є. А це залежить від того, скільки балів він отримає під час підрахунку. Потрібно врахувати, що об'єктивність тестування залежить від чітких відповідей на запитання.

Якщо ви набрали від **10 до 13** - це свідчить про те, що ваша дитина має певні здібності, а тому вам необхідно потурбуватися про те, щоб організувати її навчання та спрямовувати розвиток її здібностей.

ПОРАДИ МОЛОДОМУ ВЧИТЕЛЮ

1. Учитель не повинен вихваляти кращого учня. Не потрібно вирізняти обдаровану дитину за індивідуальні успіхи, краще заохотити спільні заняття з іншими дітьми .

2. Учителеві не варто приділяти багато уваги навчанню з елементами змагання. Обдарована дитина частіше від інших ставатиме переможцем, що може викликати неприязнь до неї інших учнів .

3. Учитель не повинен робити з обдарованої дитини "вундеркінда". Недоречне акцентування на її винятковості породжує роздратованість, ревності друзів, однокласників. Інша крайність - зловмисне прилюдне приниження унікальних здібностей - звичайно, неприпустима.

4. Учителеві необхідно пам'ятати, що в більшості випадків обдаровані діти погано сприймають суворо регламентовані заняття, що повторюються.

